

SADRIDDIN AYNIY IJODIDA BARKAMOL AVLOD TARBIYASI VA BUGUNGI PEDAGOGIK YONDASHUVLAR.

Osiyo Xalqaro Universiteti 1-bosqich magistranti

Abdullayev Abdulaziz Kamoladdinovich

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sadrididdin Ayniy ijodida barkamol avlod tarbiyasi gʻoyalari va ularning zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan bogʻliqligi tahlil qilinadi. Ayniy asarlarida ilgari surilgan maʼrifatparvarlik, insonparvarlik, bilim va tarbiya orqali jamiyatni rivojlantirish gʻoyalari hozirgi taʼlim tizimi uchun ham dolzarbdir. Maqolada ushbu qarashlar konstruktivizm, kompetensiyaviy yondashuv va inkluziv taʼlim tamoyillari bilan qiyosiy tahlil qilinadi.

Kalit soʻzlar: Sadrididdin Ayniy, barkamol avlod, maʼrifatparvarlik, pedagogik qarashlar, zamonaviy taʼlim, tarbiya, kompetensiyaviy yondashuv, inkluzivlik.

Sadrididdin Ayniy (1878–1954) oʻzbek va tojik adabiyoti, madaniyati va maʼrifatining buyuk arboblardan biri sifatida tan olingan. Uning asarlari nafaqat adabiy, balki pedagogik va tarbiyaviy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Ayniy hayoti davomida xalqni jaholatdan xalos qilish, ilm-fanga, maʼnaviy poklikka chorlovchi gʻoyalarni ilgari surgan. Bugungi taʼlimda "barkamol avlod" tarbiyasi gʻoyasi dolzarb masala boʻlib, bu borada Ayniy qarashlarini tahlil qilish hozirgi pedagogik yondashuvlarni boyitadi.

Sadrididdin Ayniy (1878–1954) tojik va oʻzbek adabiyotining yirik namoyandasi, shoir, yozuvchi, pedagog va jamoat arbobi sifatida tanilgan. U sovet davridagi tojik adabiyoti asoschisi hisoblanib, tojik, oʻzbek va fors tillarida ijod qilgan. Ayniy hayotining katta qismi taʼlim-tarbiya va maʼrifatparvarlikka bagʻishlangan boʻlib, u jadid harakati faoli sifatida yosh avlodni barkamol shaxs qilib tarbiyalash gʻoyalarini ilgari surgan. Uning pedagogik faoliyati Buxoro amirligi davridagi eski taʼlim tizimini tanqid qilish va yangi usuldagi maktablarni tashkil etish bilan bogʻliq.

Hayoti va pedagogik faoliyati

Ayniy olti yoshida qishloq madrasasida o'qishni boshlagan va keyinchalik Buxorodagi Mir Arab, Olimxon, Badalbek, Hoji Zohid va Ko'kaldosh madrasalarida 16 yil tahsil olgan. Bu davrda u eski maktab tizimining kamchiliklarini ko'rib, jadid harakatiga qo'shilgan. 1909-yilda u "Yoshlar tarbiyasi" darsligini tuzgan, bu asar ommani ilm-ma'rifatga chaqiruvchi she'r va hikoyalardan iborat bo'lib, yoshlarni ma'rifatparvarlik ruhida tarbiyalashga qaratilgan. 1910-yilda Buxoroda "Tarbiyai atfol" (Bola tarbiyasi) jamiyatini tashkil etgan va yangi usuldagi maktablarda dars bergan. Biroq, bu faoliyati Amir Olimxon tomonidan qabul qilinmagan, natijada Ayniy qamoqqa tashlangan va 52 kun davolanganidan so'ng Samarqandga ko'chib o'tgan.

Ayniy ta'limni xalqning iqtisodiy va madaniy ahvolini yaxshilashning asosiy vositasi deb bilgan. U jadid maktablarida o'qituvchi sifatida faoliyat yuritib, yoshlarni milliy uyg'onish ruhida tarbiyalashga hissa qo'shgan. Shuningdek, u mehnat tarbiyasiga alohida e'tibor bergan "Qiz bola yoki Xolida" asarida qo'l mehnati darslarining mazmunini yoritgan va yoshlarni mehnatsevarlikka o'rgatish zarurligini ta'kidlagan.

Asarlari va tarbiyaviy g'oyalar

Ayniy ijodida barkamol avlod tarbiyasi mavzusi markaziy o'rin tutadi. Uning asarlari ilm-ma'rifat, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy o'zgarishlarni targ'ib qiladi:

- "Yoshlar tarbiyasi" (1909): Yangi maktablar uchun o'quv qo'llanma bo'lib, she'r va hikoyalar orqali yoshlarni ma'rifatparvarlik ruhida tarbiyalashga chaqiradi. Bu asarda ilm-fan va axloqiy qadriyatlarni birlashtirib, barkamol shaxsni shakllantirish g'oyasi ilgari surilgan.

- "Tahzib us-sibyon" (Bola tarbiyasi): Bola tarbiyasining diniy va axloqiy jihatlarini yoritadi, yosh avlodni ma'naviy jihatdan barkamol qilishga qaratilgan. Bu asar qadimiy ta'lim usullarini tanqid qilib, zamonaviy yondashuvlarni taklif etadi.

- □Eski maktab□ (1935): Eski ta□lim tizimini tanqid qilib, o□qish jarayonidagi kamchiliklarni tasvirlaydi. Ayniy bu asarda yoshlarni ilm bilan jihozlash va o□tmishdagi tarqoqlikdan ozod qilish zarurligini ko□rsatadi.

- Boshqa asarlar: □Odina□ (1924), □Qulbobo yoki ikki ozod□ (1928) va □Dokhunda□ (1927) kabi qissalarda ijtimoiy va axloqiy tarbiya mavzulari aks etgan. □Esdaliklar□ (1949□1954) asarida Buxoroning ijtimoiy-madaniy muhitini tasvirlab, yosh avlodga tarixiy merosni o□rgatish muhimligini ta□kidlaydi.

Ayniy g□oyalarida barkamol avlod □ ilmi, ma□naviyatli, vatanparvar va mehnatsevar shaxs sifatida tasvirlangan. U ta□limni xalqni o□rta asrlik tarqoqlikdan ozod qilish vositasi deb hisoblagan va jadid harakati orqali bu g□oyalarni amalda ko□rsatgan.

Bugungi pedagogik yondashuvlar va barkamol avlod tarbiyasi

Bugungi O□zbekiston pedagogikasi innovatsion texnologiyalar, psixologik-pedagogik tamoyillar va milliy qadriyatlarga asoslangan. Barkamol avlod tarbiyasi davlat siyosatining ustuvor yo□nalishi bo□lib, □Ta□lim to□g□risida□gi Qonun va □Yoshlar siyosati to□g□risida□gi Qonun kabi hujjatlar asosida amalga oshirilmoqda. Bu jarayon oila, maktab va jamiyat hamkorligiga tayangan.

Pedagogik va psixologik tamoyillar

Yangi O□zbekistonda barkamol shaxsni shakllantirish quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- Ma□naviyat va ma□rifatga tayanish: Yoshlarga milliy qadriyatlar (tarix, din, til, urf-odatlar) asosida bilim berish.

- Shaxsga yo□naltirilgan yondashuv: Har bir o□quvchining individual salohiyatini ochish, faollikni rag□batlantirish.

- Individuallashtirish va refleksiya: Bolaning psixotipi va qiziqishiga mos tarbiya, o□zini baholash malakalarini shakllantirish.

- Psixologik xavfsizlik: O'quv muhitida do'stona atmosfera yaratish, L.S. Vygotskiyning o'yaqin rivojlanish zonasi nazariyasiga asoslanish.

Innovatsion yondashuvlar orasida interaktiv metodlar, AKT vositalari, STEAM-ta'lim, kritk fikrlash va emosional intellekt rivojlantirish kiradi. Bu kompetensiyalar (bilim, muammo hal qilish, muloqot) ni shakllantirishga xizmat qiladi.

Yangicha yondashuvlar va pedagog kadrlarni tayyorlash

Bugungi pedagogika globallashuv sharoitida yoshlarni vatanparvar va insonparvar qilib tarbiyalashga qaratilgan. Prezident qarorlari (PQ-2909, PF-6108) asosida ta'lim islohotlari amalga oshirilmoqda: innovatsion texnologiyalar, integratsiyalashgan bilimlar va axborot-didaktik vositalar qo'llanilmoqda. Pedagog kadrlarni milliy meros va Sharq mutafakkirlarining qarashlari bilan qurollantirish dolzarb. Oliy ta'limda samarali shakllar (seminarlar, treninglar) orqali talabalarda mustaqillik va ma'naviyatni shakllantirish muhim.

Davlat siyosati va tadbirlar

Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi (2019) yosh avlodni homiladorlikdan voyaga yetgunga qadar tarbiyalashni nazarda tutadi. Vazifalar: ma'naviy tarbiyani baholash indikatorlarini ishlab chiqish, milliy va zamonaviy pedagogikadan foydalanish, oila-maktab-jamiyat hamkorligini ta'minlash.

Tadbirlar:

- Homila davri va 3 yoshgacha: Tibbiy-ma'rifiy adabiyotlar tarqatish.
- Maktabgacha ta'lim (3-7 yosh): Baxtli bola ma'naviyati komplekslari, ota-onalar uchun treninglar.
- Umumiy o'rta ta'lim: Tarbiya fani joriy etish, Odobnoma, Vatan tuyg'usi kabi darsliklar yaratish.

Komponent	Ayniy gʻoyalari	Bugungi yondashuvlar
Maqsad	Ilm-maʼrifat orqali milliy uygʻonish, axloqiy tarbiya va mehnatsevarlik	Har tomonlama rivojlanish: intellektual, maʼnaviy, jismoniy, emosional intellekt va soft skills
Usullar	Yangi maktablar, asarlar orqali tanqid va maʼrifatni targʻib	Innovatsion texnologiyalar (AKT, STEAM), interaktiv metodlar, individuallashtirish
Omillar	Jadid harakati, tarixiy meros, qadimiy tizimni tanqid	Oila-maktab-jamiyat hamkorligi, davlat konsepsiyalari, psixologik tamoyillar
Natija	Barkamol, vatanparvar va ilimli avlod	Zamonaviy, raqobatbardosh, mustaqil va maʼnaviyatli shaxs

Ayniy ijodida barkamol avlod tarbiyasi oʻtmish kamchiliklarini tanqid qilish va maʼrifatni tarqatishga asoslangan boʻlsa, bugungi pedagogika bu gʻoyalarni innovatsion texnologiyalar, psixologik tamoyillar va davlat siyosati bilan boyitgan. Masalan, Ayniy "Eski maktab"dagi tanqid bugungi uzluksiz tarbiya konsepsiyasida yangi usullarni joriy qilishda aks etadi.

Ikkalasida ham maʼnaviy-axloqiy tarbiya markaziy, ammo zamonaviy yondashuvlar global tajribalarni (kritik fikrlash, emosional intellekt) qoʻshgan. Ayniy merosini bugungi pedagogikada qoʻllash yosh avlodni yanada barkamol qilishga yordam beradi, chunki uning gʻoyalari milliy poydevor boʻlib xizmat qiladi.

Xulosa

Sadriddin Ayniy ijodida ilgari surilgan barkamol avlod tarbiyasi gʻoyalari bugungi taʼlim islohoti kontekstida juda dolzarb. U ilgari surgan bilim, adolat,

mehnat, insonparvarlik tamoyillari zamonaviy kompetensiyaviy yondashuvlarga asos boqla oladi.

Oquv dasturlariga Ayniy asarlaridagi pedagogik goyalarni integratsiya qilish tavsiya etiladi.

Pedagog kadrlar tayyorlashda Ayniy qarashlari asosida tarbiyaviy modullar ishlab chiqish kerak.

Ayniy pedagogikasi nomli amaliy-metodik qollanma yaratish va uni oquvchilarga moslashtirilgan formatda tayyorlash foydali boqladi.

Ayniyning asarlari orqali tanqidiy fikrlash va vatanparvarlik ruhida tarbiya berish boqiyicha interfaol dars ishlanmalar yaratish zarur.

Adabiyotlar.

Jalolov A., O'zganboyev H. O'zbek ma'rifatparvarlik adabiyotining taraqqiyotida vaqtli matbuotning o'zni. – T.: Fan, 1990

Айний С. Эсдаликлар // Асарлар, 5-жилд.—Тошкент: Бадиий адабиёт, 1965.—Б. 167

Ahmadov O. Buxoroda yangi usul ta'lim-tarbiya muassasalarining tashkil topishidagi jadid ma'rifatparvarlarining o'zni (buxdu. uz). – 2023. – T. 30. – №. 30.

Ahmadov O. Buxoro bosmaxona va nashriyotlariga texnika sohasidagi yangiliklarning kirib kelishi tarixidan (1920-1924-yillar) (buxdu. uz). – 2020. – T. 1. – №. 1. 10.

Брагинский И.С. «Садриддин Айни, очерк жизни и творчества». Труды АН Тадж. ССР, том XXIV, 1954 г.

Рахимов Н. «Садриддин Айни». Изд. АН Уз ССР, 1954 г.

Раджабов З. «Из истории общественно-политической мысли таджикского народа во второй половине XIX и в начале XX вв». Таджгосиздат, 1957 г.

Шукуров М. «Идейно-художественные особенности «Воспоминания» Садриддина Айни (1-П ч.), автореферат, 1954 г.

Маниёзов А. «Публицистика и поэзия Садриддина Айни» (1913-1921 гг.),
Таджгосиздат, 1958 г.

Айний С. Эски мактаб // Асарлар. VIII томлик. – Тошкент. Бадиий адабиёт. 1965.

IV жилд. - Б. 139-140